

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 127 (2014)

Artikel: Giacubins, liberaluns und andere zweifelhafte Gestalten : oder : die Kennzeichnung von Abweichung in einer geschlossenen Gesellschaft

Autor: Collenberg, Adolf

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-583123>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 10.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il sequent ei vegniu presentau 1993 sco referat al «Symposium Placi a Spescha» che ha giu liug a Trun cul tetel

Giacubins, liberaluns und andere zweifelhafte Gestalten. Oder: Die Kennzeichnung von Abweichung in einer geschlossenen Gesellschaft.

Adolf Collenberg

Remarca preliminara

La retorica da referat vegn mantenida, mo precisada sin giavisch dalla redaczin en entgins detagls ed adattada alla presentaziun en translaziun romontscha scretta.

Ils referats dil simposi a Trun ein sefatschentai cul ‘pader curios’ sin divers livels da personalisaziun e generalisaziun¹. Quel astga e sto vegnir consideraus en differents contexts, essend ina persuna da horizont europeic dad ina vart e da muntada regiunala e locala da l’autra. Jeu tschentel el en la regiun discurrend dallas difficultads da siu contuorn cun el e cun quels che satisfan buc alla normalitad definida tras ina maioritad existenta ni presumada. Pader Placi survescha sco pugn da partenza e da referencia sin in viadi che meina tras dus tschentaners. Quei ch’jeu presentel cheu ei buca scienzia el stretg senn, mobein in’emprova d’avischinaziun ad in tema che meritass in tractament scientific. Ins considereschi mias expectoraziuns po buca sco singularitad sursilvana, anzi sco concretisaziun regiunala dad in fenomen general. (Ins sesenti pia meins offendius ch’entgins auditurs e che quel(s) che ha(n) impidiu a sias uras la publicaziun da questa contribuziun ella rimnada dils referats dil simposi da Trun. Vegn onns pli tard vegnan ses cuntegns ualvess a scandalisar eventuais representants d’ortodoxias semussadas sterilas gia stiarsas).

Giacubins, liberaluns ed outras existenzas dubiusas

Pader Placi era a siu temps buca la norma sursilvana, anzi ina deviaziun, in che curdava si cun sias marveglies scientificas sco ‘curios tip’ en ina societad dad en humilitonza cartents enten la vera cardientscha gest sco enten cardientschas blauas. Tgi che croda, sco p. ex. Spescha, ord l’era en ina so-

¹ *Pater Placidus a Spescha – «il curios pader». Aktenband des Kolloquiums in Trun vom 21. August 1993, Chur, Verein für Bündner Kulturforschung, 1995.*

cietad serrada cun horizont strentgamein limitau e definiu seposiziunescha ni vegn stuschaus agl ur. Il stan sacerdotal ha preservau el dallas consequenzas politicas e materialas enteifer la Surselva. Buc aber dalla majestad imperiala da Vienna che ha schau deportar el il zercladur 1799 a Puntina sco giacubin, v.g. adherent dad ideas illuministicas, antiaristocraticas da libertad ed equalitat neu dalla Frontscha revoluziunara. Relaschaus eis el vegnius l'entschatta dils 1801.

Esser posiziunaus agl ur en ina societad serrada, nua che in e scadina ein suittamess a rigurusa normaziun e controlla ei per regla fetg malemperneivel, ha denton igl avantatg ch'ins vesa digl ur anora pli lunsch ch'ils normaders e normai plazzai el center e che muossan il dies agl ur.

Dil temps da Spescha vulevan ils collectivs (buca mo ils catolics) sursilvans saver nuot da marveglias scientificas e scienzia en survetsch da beinstonza materiala, e nuot da libertads individualas era sco dretg da renviar normas socialas, ideologicas e, pertgiri Dieus, religiusas. Il meglier cussegli per tgi che insisteva sin talas era da bandunar siu vitg. Cuntrari a Spescha vulevan ils collectivs da siu temps era saver nuot da protecziun dalla natira, dils uauls, dalla fauna, dall'utilisaziun industriala dils scazis naturals, d'industria d'jasters e da colligiaziun dalla Surselva cul mund dil commerci. Ins defendeva siu laisch puril e religius, filtrava natira, cultura ed humans tenor lur nizeivladad per quellas duas pussonzas dominontas el vitg e surdeva alla buna ni mala sort tenor veglia da Diu tgi e tgei che cunvegneva buc.

Aber strusch era il pader che patertgava sur igl ur da siu taglier ora morts, ein gest quels ses temas vegni presentai sillas tribunas dalla schurnalistica romontscha sursilvana. Duront entgins decennis suenter 1830 ha ina gruppera catolic-liberala entuorn Alois e Casper de Latour dau en il tun, in'elita che serefereva sco Spescha sin illuminissem e scienzia. Lur postulats centrals: scolas e vias v.g. scolaziun generala e consequenta dil pievel ed in'infrastructura che lubeschian e promovan svilup economic era ordeifer il puresser. Igl illuminissem sco moviment spirtal era aunc buc entraus 1850 en nossa regiun sursilvana, flessegiaava denton viaden punctualmein en fuorma da pratica politica. Da gliez temps era tuttavia aunc buca decidiu, schebein il liberalissem seigi compatibels cugl esser catolics, aschia che quel ha giu duront decennis plaz sper l'alternativa catolic-conservativa. Quei artadi spirtal dalla Revoluziun franzosa vegneva importaus dils 1830 naven da students grischuns scolai sin universitads dalla Germania (o.t. Berlin, Jena, Heidelberg). Quei declara, daco che la puraglia sursilvana e ses representants el Cussegli grond elegevan buc ils representants catolic-conservativs, anzi plitost ils catolics liberals e radicals els gremis decisivs a Cuera e Berna. *Igl Amitg dalla Religiun e dalla Patria* scurlava mo il tgau sur da tala demanonza politica da buns catolics.

1864 e 1870 ha Roma lu mess si cavester als ses cul *Syllabus errorum* resp. culs dogmas e decrets dil Concil vatican. Roma locuta. Da quei mument naven han ins saviu zavrar claramein e cun buna cunscienzia ils ‘buns catolics’ dils sdegnai sco ‘era catolics’ e far dils progressists liberals e radicals ils liberaluns e radicaluns. L’elita politica catolic-liberalala, dominonta tochen dils 1830 naven tochen els 1860/70 ei vegnida surdada cun grond success al sdegn religius ed en consequenza al schafot electoral. Gia ils 1881 ei l’era catolic-liberalala sco moviment politic da peisa vegnius bandischaus ord la Surselva. Sco metta da fein per affons e carschi han ins schau sguriar quels liberaluns e radicaluns tochen si tier Carli Fry (p. ex. en sia biografia da *Kaspar Decurtins: der Löwe von Truns*) ed auters menaders ecclesiastics e politics dil pievel ch’ein semess en posa da defensiun sco sche quels buzis sezuppassen aunc adina davos esch ni vegniessen gia puspei da zuler en. En num dall’ortodoxia victoriusa e ligionta el sacral e profan e per defender quella ei scadina deviaziun dalla lingia politica dictada vegnida stigmatisada generaziuns alla liunga. Suenter ils giacubins ils liberaluns e radicaluns. Beingleiti han ins saviu desister d’argumentar il daco, essend ch’ins saveva sco catolic esser per definiziun papala ni l’in ni l’auter. Quels plaids politics macorts ruassavan enten sesezs e tuccavan ils dessignai mortalmein en lur existenza sociala e politica e schizun materiala. Ils tuccai ed eliminai havevan mo pli la letga denter conversiun all’ortodoxia, marginalisaziun en vitg e regiun ni emigraziun. Ellas retschas serradas ‘dils nos’ figuravan els buca pli.

Fatg la valischa han era auters, buc exponi a talas attaccas, anzi muort spira pupira: emigrants ed emigrantas ord motivs economics da nossas valladas, ils danvonzs ch’ein entrai en massa en tiaras zanuas denter America e Russia sco – en dicziun actuala – fugitivs economics, fugitivs muort paupradad culla speronza d’anflar leu lavur e vivonda.

Pader Placi ha el decuors da sia veta perdegau, secret e planisau tut il pusseivel per dar damogn alla scarsira (Bogn Tenigia, Hospezi modern sil Lucmagn, casa per paupers a Trun, explotaziun da minerals a Punteglias etc.) e cheutras evitar ni silmeins sminuir l’emigraziun. Ins consulteschi cheutier la biografia scretta da pader Iso Müller (1974, o.t. 42–58). Ver 20 onns suenter la mort da Spescha ha pader Teodosi Florentini empruau d’introducir industria da casa e procurar lavur e gudogn per famiglias paupras e cheutras sminuir la pressiun sillars vischnauncas buca hablas ni promtas da sustentar sias roschas da paupers e betleraglia.

Ils Sursilvans han la finala preferiu l’emigraziun alla lavur da seria en fabrica ni a casa. Quella lavur propagada dallas autoritads dueva procurar per lavur per tuts ed il medem mument educar ils paupers e murdius a disciplina. Ord quei motiv ha tala lavur buca purila v. g. buca honorifica, giu dalla bial’entschatta naven il tef negativ da lavur pils paupers, pils

maleduciai, lischents e sut ugadia. Il puranel e fumegl da purs veseva ils ses pli bugen exponi a malsegirtads e prighels egl jester che sco parias egl agen vitg. Sche nus analisein il status politic e social dils luvrers da fabrica el vitg puril, lu savein constatar senz'auter con pauc ch'ei semidau (Trun podà excepiu) tochen el novissim temps en quei grau el tgau collectiv.

Mo mei – vus meis ali giavel!

Fetg intressant eis ei dad urentar il tractament d'emigrants ed emigrantas tras ils restai el vitg. Detg bi agradora: Emigrai ed emigradas vegnan denigrai giud scantschala ed ord scartiras da tempra ufficiala (v.g. purificada dalla censura civila e canonica) ed excludi dalla cumionza dils undreivels restai fideivels a lur vitg. Jeu citeschel ord la monografia locala *La Vall de Medel* da plevon Giohann Benedetg Venzin, cumparida ellas *Annalas* 37 (1923).

La Val Medel ha piars denter 1850 e 1910 105 persunas (17%) da sia populaziun, Sur Venzin tschenta la damonda: «Danunder quella digren enstagl de carschen?» e declara:

Ils motivs san esser differents, mo in resta sco principal: il memia pign gudogn e plascher vid siu sulom patern, il catsch suenter pli gronda libertat, suenter pli bia compagnia, pli bia plascher e divertiment, dacheu il bandunar la vall. Ils aults cuolms enturonts en la vall rendan quella memia stretga per biars; ins vul haver pli vasta survista. Las teissas plauncas, ils carpus praus rendan la lavur memia stentusa; ins vul lavur leva senza stenta. Ils hofs cun las paucas casas, separai in ordlauter, surdattan memia pintga compagnia, priveschan memia da divertiments e solazs; ins vul pli bia conversaziun, pli libra e largia porta per pissiun e divertiment. Quei tut anfl'ins pli tgunsch en vitgs pli populai en la bassa nua ch'ei vegni derschiu ora plischers e solazs senza diember e masira. Dacheu quei sesminuir della populaziun. Ins vul guder ed esser libers. Ins crei ir ord in uffieren en in Parvis, mo ins secugliuna. Enstagl conservar quella ventireivla sempladat e quei bi ornament dils vegls babuns, vend'ins quellas bialas vertits per ina mo appareivla ventira e per vezis ruinond tgierp ed olma. Ord in saun e robust tgierp vivend biars buns dis ed onns, vegn ei in malsanetsch, scurdau mond von temps en fossa (39s.) [...] Ina gronda ruina per la vall Medel ei igl ir memia bia egl jester. Las giuvnas van bugen ord la vall per fadigar leu pli lev il paun, mo era per encuir leu in niev casament, plaschend la platta de fiuc materna buc ad ellas. Restond aschia ina gronda part dellas giuvnas ord la vall, san ils giuvens buc anflar adattadas casarinas ed er'in motiv che beinenqual setila aschia naven. Dacheu vegn la populaziun sminuida (41) [...] [Il pievel medellin] posseda in spert pietus, luvrus, de tema de Diu, aunc buc mischedaus d'ideas dils marcaus. (43)

S'aginei co il collectiv dils restai fideivels al tschespet patern, ils endirai da stentusa laver e gerbiai da vent ed aura medellina reagheschan, ni havesen da reagar!, sin commando dall'autoritat ecclesiastica dil sur Venzin sin lur fargliuns, parents (ed anteriurs vischins) vivents ella Bassa, nua «ch'ei vegni derschiu ora plischers e solazs senza diember e masira», quels amitgs dalla «laver leva senza stenta», disfigurai da «plascher e divertiment», da vezis, da «sulazs e pissiuns! Co reaghescha (havess da reagar) il collectiv sin quels malfideivels e malengrazeivels ch'infecteschan ils bravs Medellins cun «ideas dils marcaus» e che sesplenghegian sin viseta ni da perdananza el vitg ella vestgadira colurada dalla decadenza, dallas «modas parisianas» (42) che regian els marcaus!?

Cheu ils «pietus, luverus, de tema de Diu» che piteschan en lur hofs dalla «memia pintga compagnia», che lavuran il tgau giu dalla persuna sin «teissas plauncas e carpus praus» senza mai vegnir ord la scarsira, che suffreschan da lur paupradad remess enten Diu e consolai da lur plevon, ch'ein privai «memia da divertiments e solazs» – e *che restan malgrad tut quei fideivels al sulom patern!*

E leu ils descendants e las descendantas da famiglias atgnamein honorablas, emigrai perquei ch'ei vulan «pli bia conversaziun, pli libra e largia porta per pissiun e divertiment», che vulan «pli vasta survista», che vulan «guder ed esser libers», insumma quella genira ruinada «da tgierp ed olma», alla quala il giavel schenghegia cheu sin tiara tut il bi, bien ed emperneivel mo per menar en tentaziun ils prus e pietus en Val Medel. Medellins e Medellinas restai fideivels a lur tschespet han silmeins il confiert e trustetg da viver en lur «saun e robust tgierp biars buns dis ed onns», daferton ch'ils emigrai van en tgauns, seruineschan beinspert e crodan malsanetschs «von temps en fossa.» Petta pagada! La victoria finala dils restai agl ur dalla fossa, ina che vala lunschora «las combas uiarschas ed il dies gob» (41) che murdergiavan la glieud veglia purila, v.g. pli baul: quels da sil pli tard 50 ensi, cun lur giugadiras isadas, ischias, artrosas, ramatischs e buccas senza dents. «Biars buns dis ed onns» da mai murir, quels suenter ils 50 avon che curdar en fossa en Val Medel!

Il contrast moral ei formulaus el lungatg sacral ed el sa pia vegnir formulaus mo el medem lungatg. Ins vesi lien buca munconza da respect – presumau ch'ins accuseschi buca sur Venzin da munconza da respect en viers ils sfurzai all'emigraziun. El verbalisescha il contrast denter 'ils nos', ils buca pli ni buca senza resalva 'nos' a moda la pli radicala pusseivla dall'incompatibilitat: la religius-morala. E cheutras snega el al 'nies' la fructificaziun cun substanzia provegnenta da «pli vasta survista» ni «d'ideas dils marcaus».

Contrasts

Spescha era calzeraus sils pézs da sia patria e da leu anora ha el viu il stretg dallas valladas sursilvanas caschunaus dallas muntognas. Ses collegas spirituals dil 19/20avel tschentaner perencunter ein gnanc marschai dalla via cantunala per dabia pli cumadeivla giuado per ir ad inspectar las taunas da puccaus, ellas qualas els fagevan esser sfundrai lur emigrai ed emigradas tochen culiez e dils quals els admonevan lur parochians. La nunenconuschentscha dalla dira realitat egl jester – paun jester ha siat crustas (igl agen par’ei mo ina)! – ni sempla ortgadad spirituala levgescha igl admonir. L’inquisiziun sacerdotala munchentada els loghens d’acziun emigratoria ha impidiu sustegn ed instrucziun correcta e reclia en caussa. Il sulet ch’intressav’els era, schebein ils emigrai fatgien mintgagi lur oraziun e mondien (silmeins) la dumengia alla s. Messa e co ei tegnien culs sogns Sacraments.

Tgei contrast: leu Spescha il ‘curios’ d’avon varga 200 onns muort ses interess scientifics, sias ideas progressivas, ses projects che pudevan gidar a meglierar la situaziun materiala dils muntagnards, quel che mirava dils sum-fils anora – cheu sur Venzin d’avon gnanc 100 onns, il normader ecclesiastic taccaus en perpeten heroicamein vid sias plauncas. Leu igl encurider, cheu il possessur dallas verdads che sa far sin tut siu verset religius e moral, che declara nuot, anzi che venda pretensiuns blauas per verdads ligiontas. Aber eba: era el haveva stuiu prestar igl engirament antimodernistic.

Ina societad serrada viva culla verdad e sto viver cun si’atgna verdad per saver surviver sco tala. Spescha, quel che tschentava damondas, ch’encureva sligiaziuns, fageva quitaus jasters. Quels, als quals el ha offeriu siu agid han (excepiu p. p. Trun) fatg mo ils agens quitaus e surschau il rest alla buontad e providentscha divina – tochen ch’il cantun liberal ha priu las hottas e la gheisla entamaun e procurau cun sias leschas dil 1857 davart il pauperesser per migliur.

All’entschatta dil 20avel tschentaner ei il mund catolic-conservativ dalla Surselva s’arranschaus cull’existenza inextirpabla dil cantun e dalla Confederaziun en vestgiu liberal. Ils ‘liberaluns’ e ‘radicaluns’ catolics eran dapi ca. 1900 negin potenzial politic pli suenter che lur fecls, nevs e quinai han midau pantun politic s’adattond allas directivas decurtinicas e musterianas e secumentond cun entginas sepitgadas e rabantschas egl intern da lur retschas pli e pli serradas. Culs protestants liberals han ei partgiu en pasch ils mandats: in a ti ed in a mi e quel a ti e l’auter a mi e nuot pils auters. Mo lu ei in niev derschalet semussaus al horizont: ils socialists. Per ils representants dalla vera cardientscha era negin dubi ch’il socialissem era in affon legitim dil liberalissem, al qual el hagi declarau l’uiara famigliara. D’ensemblamein cul liberalismus sdegnau che defendeva silmeins il possess

privat e ch'era religiusamein indifferents mo el politic, ha ei tuttenina giu num cumbatter sin vet'e mort il niev inimitg e tener quel naven da scadin pursepen.

Ell'atmosfera cargada d'entuorn 1920 han ils menaders spirituals e seculars implantau ina nova mascra da sgarschur ell'olma collectiva: il framassun gediu/gediu framassun, igl intrigant diabolic che duei haver declarau l'uiara alla Sontga, catolica ed apostolica Baselgia ed als trons catolics, che hagi surtratg l'Europa cun uiara per saver ereger sillas ruinas digl imperi catolic da Vienna e silmeins cristian da Berlin siu reginavel infernal socialistic/communistic mundan.

Jeu sai surseglir ils detagls da lezza campagna – els ein enconuschents dapi mias contribuziuns el *Bündner Monatsblatt* 1988 ed egl *Ischi* 1990. Suenter 1920 han ils substantivs «gediu», «framassun», «socialist» e «communist» la funcziun d'arma mortala politica e sociala. Ch'ins ha mo darar ni insumma mai entupau tals fratellis in diabolo ha giugau negina rolla. Ins tgira gie buca cumionza cun tala razza da Cain.

Mei fa adina puspei surstar che «faschist» ha mai giugau tier nus la rolla da plaid mitgiert! Quei ei ordvart remarcabel ed jeu fuss fetg engrazievells sche zatgi savess scalarir las raschuns. Ils che mavan sut guida da sur canoni Carli Fry giu Milaun a tedlar Mussolini savessen segiramein gidar vinavon. Mo tuts ein gia daditg morts.

Cun la fin della Secunda Uiara mondiala (dapi 1944 haveva la Confederaziun in Cusseglier federal socialist, igl Ernst Nobs) ha «socialist» piars empau da sia forza polemica pervia dils «huara communists» che han dominau duront l'Uiara freida. Ils Gedius han ins stuiu schar en ruaus muort il Holocaust per buca accusar sesez d'agid (silmeins passiv) leutier. In «tgietschen» ni schizun «communist» era tut tgi che sortevo dalla retscha serrada; a tals recumandavan ins dapi 1968 la Sibiria.

Tala condemnaziun da bienmarcau d'ina generaziun tut auter che marxista, promta ed habla da menar la Surselva ad uras ella civilisaziun moderna postpurila e postconciliara ha la Surselva stuiu pagar car e bein cun la sperdita da pussonza ed influenza. Ina generaziun ch'era beinpreparada per far punt denter la cultura religiosa, spirtala e materiala d'avon 1960 e la modernitat (giavischada ni buc) che ha inundau nus da leu naven a tempo sfrenau, a moda radicala e senza risguard.

Pader Placi saveva tgei che fageva basegns per sortir dalla miseria ed ignoranza da siu temps: scolas, vias, mistergners scolai, industria, hotellaria e diever economic dalla natira el rom d'in concept da tgira da quella. La Surselva ha giu duront entgins decennis dil 19avel tschentaner la schanza da realisar progress sut direcziun ni cun accumpaignement dall'atgna elita. Eliminada quella, ha la suveranitad suicidara dall'autonomia da vischernauna sut egida confessiunala e federalistissima mess fin a scadin progress sprial

e material giudicaus buca nizeivels ni schizun nuscheivels al monopol spirtal e politic dalla Lavina nera.

Suenter 1960 ei il progress material entraus immediat (subvenziuns federales pils purs, turissem, mechanisaziun generala, sectur da construcziun, la a sias uras dalla Surselva refusada AVS etc.). Grazia a lur educaziun a diligenza e disciplina e meglieras pusseivladads da scolaziun professiunala han ins priu pass sin quella via moderna, ed oz porscha la Surselva tons «divertiments e solazs» sco ils marcaus citai da sur Venzin.

Tgisà tgei che quel schess da ses Medellins restai en patria che trapassan buca pli lur veta en miseria e strapazs che storschevan combas e rumpevan dies, anzi che gaudan nova beinstonza e libertads maisudidas – e che lavuran tuttina prusamein vinavon!?

D'in tal futur siemiava, in tal planisava Spescha. La realisaziun da sias ideas en masstab grond ed il transfer «d'ideas dils marcaus» – e principalmein dils daners gudignai en e dall'economia dils marcaus (transfers famigliars e statals/ulivaziun da finanzas/AVS etc.) – ha menau alla beinstonza actuala era en muntogna che ha viviu da vegl enneu e tochen avon paucs decennis en paupradad natirala. E quella beinstonza ha destruiu enteifer dus decennis ils fundaments dalla Lavina nera che ha aunc pudiu mussar alla fin dils 80 ses davos dents alla PCS avon che era quels crodien ora.

Finale

Ein ils ‘curios’, ils devionts e spinners, sco ier il Spescha, sentenziai da buca haver raschun oz, da vegin ridiculisai, marginalisai e fatgs plats avon che semuossi damaun ch’els han veramein giu «pli vasta survista»?

Tgei normas vegn la communitad sesarventa ni gia aviarta a tgirar, ord tgei vesta(s) giudicar e tractar ses novs devionts e pertadars potenzials da glisch?

Jeu hai remarcau sura che Spescha perdegava ideas, co sminuir il pauperissem e presentava ils remedis. Oz vivin nus buca pli paupers, humilitonts e senza plaschers, anzi relativamein beinstonts e da levsenn tochen alla destrucziun da nusezs e dalla natira. Jeu sperel per la Surselva in niev padar Placi che savess far a nus propostas co nus savessen dumignar ils novs deficits ella percepziun dalla realitad suenter che nus havein superau grazia agl jester ed als jasters la miseria materiala. In che savess menar nus tras in futur sursilvan aunc ditg romontsch. Realisar il futur tudestg vegn ualvess ad esser difficultus. Per dar possa alla varianta romontscha duvrass la Surselva ils spérts ch’ella ha dau per piars ni satrau per donn siu. Il paun ei ussa sin meisa, aber il carstgaun viva buca mo da quel. Nus duvrein per la reha musica materiala novs texts! Sclavs essan stai dalla paupradad – consolai cul Parvis, sclavs ris-chein da daventar dalla rihezia – senza senn.